

عنوان و نام پدیدآور:	دانشنامه حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> / جمعی از نویسندگان
مشخصات نشر:	قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>صلی الله علیه و آله</small> ، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری:	ج ۵
مرجع تولید:	مجتمع آموزش عالی امام خمینی <small>علیه السلام</small>
شابک:	دوره: ۱-۶۰۲-۶۰۲۹-۶۰۰-۹۷۸-۶ ج ۲: ۸-۶۰۳-۶۰۳-۶۰۲۹-۶۰۰-۹۷۸-۶
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۸ (فیبا)
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۹
موضوع:	خدیجه <small>علیها السلام</small> بنت خویلد، ۶۸ - ۳ قبل از هجرت
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی <small>صلی الله علیه و آله</small> العالمية مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی <small>صلی الله علیه و آله</small>
شناسه افزوده:	Almustafa International University / Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP۲۶/۲/۵۲۱۳۹۷
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۹۷۲۲
شماره کتابشناسی ملی:	۵۵۵۸۲۱۷

BP۱۲۵۵.ج۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

دانشنامه حضرت خدیجه علیها السلام (۲)

مؤلفان: جمعی از نویسندگان

دبیر علمی: ناصر رفیعی محمدی

چاپ سوم: ۱۳۹۹ ش / ۱۴۴۲ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی صلی الله علیه و آله ● قیمت: ۷۷۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نشن کوچه ۱۸؛

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۳۷۸۳۹۳۰۵ ۲۵

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ ۲۵.

✉ miup@pub.miu.ac.ir 🌐 http://buy-pub.miu.ac.ir 📧 pub_almustafa

با تشکر از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر فنی: سید محمدرضا جعفری

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه‌ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، cd، فایل الکترونیکی pdf، اسکن، عکسبرداری و یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی‌باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

دانشنامه حضرت خدیجه علیها السلام

(جلد دوم)

جمعی از نویسندگان

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد. بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

۲۱. وفات ابوطالب علیه السلام و خدیجه علیها السلام ۱۹.....
محمّدهادی یوسفی غروی
۲۲. صدق کوثر..... ۲۹.....
- علی اکبر مهدی پور
- نَسَبُ حضرت خدیجه علیها السلام ۳۰.....
- کنیه و القاب ۳۱.....
۱. امّ المؤمنین ۳۱.....
۲. بانوی بانوان ۳۱.....
۳. صدّیقه ۳۱.....
۴. طاهره ۳۲.....
۵. مبارکه ۳۲.....
۶. دیگر القاب ۳۲.....
- سیمای خدیجه علیها السلام در آیینه وحی ۳۲.....
- خدیجه کبری علیها السلام از دیدگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ۳۳.....
- خدیجه علیها السلام مام فضیلت‌ها ۳۴.....
- ثروتمندترین بانوی دوران ۳۶.....
- فرزانه قریش ۳۷.....
- خدیجه علیها السلام و چگونگی شناخت از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۳۷.....
- گامی استوار به سوی زندگی پایدار..... ۴۰.....
- انگیزه ازدواج ۴۱.....

- ۴۱..... لحظه انتظار.....
- ۴۲..... مهریه حضرت خدیجه علیها السلام.....
- ۴۳..... تاریخ ازدواج.....
- ۴۳..... همسر و هم‌بستر.....
- ۴۴..... اولیات حضرت خدیجه علیها السلام.....
- ۴۵..... غروب غمبار.....
- ۴۵..... تاریخ وفات.....
- ۴۵..... سال غم و اندوه.....
- ۴۶..... حق شناسی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم.....
۲۳. حضرت خدیجه علیها السلام مادرامت..... ۵۱
- مقدمحسن طبسی
- ۵۲..... ولادت و خانواده.....
- ۵۲..... اخلاق خدیجه علیها السلام.....
- ۵۲..... آیا خدیجه علیها السلام قبل از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ازدواج کرده بود؟.....
- ۵۳..... آشنایی با حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم.....
- ۵۴..... ازدواج خدیجه علیها السلام.....
- ۵۵..... احترام پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم به خدیجه علیها السلام.....
- ۵۵..... خصال خدیجه علیها السلام.....
- ۵۷..... درود خدا بر خدیجه علیها السلام.....
- ۵۷..... نقش خدیجه علیها السلام در پیشبرد اسلام.....
- ۵۸..... فرزندان خدیجه علیها السلام.....
- ۵۸..... وصیت خدیجه علیها السلام.....
- ۵۹..... وفات خدیجه علیها السلام.....
- ۶۰..... یاد خدیجه علیها السلام.....
۲۴. خدیجه کبری نخستین زن مسلمان..... ۶۳
- جواد محدثی
- ۶۴..... ولادت و خاندان.....

فهرست ۷

- ثروت خدیجه علیها السلام ۶۴
- ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله ۶۵
- پشتیبان پیامبر صلی الله علیه و آله ۶۶
- اولین زن مسلمان ۶۶
- از زبان پیامبر صلی الله علیه و آله ۶۸
- به یاد خدیجه علیها السلام ۶۹
- گل بوستان زندگی ۶۹
- سال اندوه و فراق ۷۰
۲۵. محمد صلی الله علیه و آله و خدیجه علیها السلام ۷۳
- محمدحسن زورق
۲۶. خدیجه بنت خُوَیَلِد علیها السلام ۸۳
- نهلا غروی نائینی
- ازدواج با رسول خدا صلی الله علیه و آله ۸۴
- فضایل ۸۶
- وفات خدیجه علیها السلام ۸۹
- سخنان بزرگان ۹۰
- بحثی پیرامون ازدواج خدیجه علیها السلام ۹۲
- چه کسی از وی روایت کرده است؟ ۹۲
۲۷. حضرت خدیجه علیها السلام اولین شیعه علی علیه السلام ۹۷
- محمد عابدی
- خدیجه علیها السلام و ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله ۹۷
- علی علیه السلام و محمد صلی الله علیه و آله نور واحد ۹۸
- علی علیه السلام در خانه خدیجه علیها السلام ۹۹
- دوران قبل از بعثت ۱۰۰
- دوره بعثت ۱۰۰
- رسالت غیرعلنی ۱۰۰
- شرح یک اشتباه ۱۰۱

۱۰۲.....	اعلام عمومی رسالت
۱۰۴.....	تحریم همه جانبه
۱۰۴.....	بیعت با علی <small>علیه السلام</small>
۱۰۵.....	علی <small>علیه السلام</small> داماد خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۰۶.....	به یاد خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۰۷.....	ایثار آخرین اموال
۱۰۸.....	بیان شهید مطهری درباره ثروت حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۱۱.....	۲۸. حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>

احمد لقمانی

۱۱۲.....	مقدمه
۱۱۲.....	حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۱۵.....	خدیجه <small>علیها السلام</small> در نگاه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۱۱۸.....	خدیجه و فاطمه <small>علیها السلام</small> دو الگوی ماندگار
۱۲۱.....	افتخار فاطمه <small>علیها السلام</small> به مادر خود خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۲۲.....	فاطمه <small>علیها السلام</small> و خدیجه <small>علیها السلام</small> همدم و غمخوار
۱۲۹.....	۲۹. خدیجه طاهره <small>علیها السلام</small> به روایتی دیگر

علیرضا قاسمی

۱۳۷.....	۳۰. همسر آفتاب
----------	----------------

گروهی از نویسندگان

۱۳۸.....	خدیجه <small>علیها السلام</small> در تاریخ
۱۳۸.....	۱. رویش ستاره
۱۳۹.....	۲. خدیجه <small>علیها السلام</small> در دوران جاهلیت
۱۴۰.....	۳. دیدار با شبان جوان
۱۴۰.....	۴. پیشنهاد ابوطالب <small>علیه السلام</small>
۱۴۲.....	۵. پیوند ملکوتی
۱۴۲.....	۶. خواستگاری
۱۴۴.....	۷. همسری آفتاب

۱۴۴.....	۸. فرزندان خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۴۵.....	۹. درگذشت پسران
۱۴۶.....	۱۰. میلاد فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small>
۱۴۷.....	۱۱. خدیجه <small>علیها السلام</small> در منزلگاه وحی
۱۴۹.....	۱۲. خدیجه <small>علیها السلام</small> در شعب ابی طالب
۱۵۰.....	۱۳. محمّد <small>صلی الله علیه و آله</small> در سوگ خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۵۲.....	فضایل و خدمات خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۵۲.....	۱. خدیجه <small>علیها السلام</small> ، نخستین بانوی مسلمان
۱۵۳.....	۲. خدمات خدیجه <small>علیها السلام</small> به اسلام
۱۵۳.....	الف) پیش از طلوع وحی
۱۵۳.....	ب) پس از طلوع وحی
۱۵۵.....	۳. حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> ، مادر حضرت زهرا <small>علیها السلام</small>
۱۵۶.....	۴. خدیجه <small>علیها السلام</small> ، مادر امامت
۱۵۷.....	۵. خدیجه مبارکه <small>علیها السلام</small>
۱۵۷.....	۶. خدیجه <small>علیها السلام</small> در قرآن
۱۵۸.....	۷. خدیجه <small>علیها السلام</small> ، زن برگزیده
۱۵۸.....	۸. سلام جبرئیل بر خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۵۹.....	۹. مقام خدیجه <small>علیها السلام</small> در بهشت
۱۵۹.....	۱۰. خدیجه <small>علیها السلام</small> در اعراف
۱۶۰.....	ویژگی‌های نخستین خانواده اسلامی
۱۶۰.....	۱. ارزش محوری
۱۶۲.....	۲. حاکمیت شعور بر نفس
۱۶۲.....	۳. قدرشناسی و وفاداری
۱۶۳.....	۴. مهر و عاطفه
۱۶۵.....	۵. نفی تجمل‌گرایی
۱۶۹.....	۳۱. زندگی نامه أم المؤمنین حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
	حسن عاشوری لنگرودی
۱۶۹.....	نیم‌نگاهی به زندگی حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>

۱۷۲.....	ازدواج با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۷۳.....	سنّ حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> در هنگام ازدواج.....
۱۷۵.....	رضایت به ازدواج.....
۱۷۷.....	ازدواج پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> با زن چهل ساله.....
۱۷۸.....	۱. پنج سال پیش از بعثت.....
۱۷۹.....	۲. حدود بعثت.....
۱۷۹.....	۳. پنج سال پس از بعثت.....
۱۸۰.....	رضایت خویشان به ازدواج.....
۱۸۳.....	خدیدجه <small>علیها السلام</small> مادر فرزندان.....
۱۸۳.....	خدیدجه <small>علیها السلام</small> همسر محبوب.....
۱۸۵.....	خدیدجه <small>علیها السلام</small> و موفقیت‌های پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۹۱.....	۳۲. حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> شکوه زندگی.....
محمّد تقی کمالی نیا	
۱۹۱.....	مقدمه.....
۱۹۲.....	اهمیت بررسی زندگانی خدیجه کبری <small>علیها السلام</small>
۱۹۳.....	پدر و مادر.....
۱۹۴.....	الف) پدر.....
۱۹۴.....	ب) پسرعمو.....
۱۹۵.....	پناهگاه امن.....
۱۹۵.....	گوشه‌ای از ثروت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۱۹۶.....	پیش از ازدواج با محمّد <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۹۷.....	آشنایی خدیجه <small>علیها السلام</small> با محمّد امین <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۹۸.....	ازدواج با رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۹۸.....	۱. در آرزوی همسری محمّد <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۹۹.....	۲. وساطت نفیسه.....
۲۰۰.....	۳. خواستگاری.....
۲۰۲.....	۴. شکوه زندگی.....

۲۰۳	تجلی اعظم.....
۲۰۴	ورقه بن نوفل و ماجرای غار حرا.....
۲۰۵	آغاز راه و همگامی های جانبازانه.....
۲۰۶	۱. محاصره اقتصادی قریش.....
۲۰۷	۲. عام الأحزان یا سال غم ها و دردها.....
۲۰۹	جای خالی خدیجه <small>علیها السلام</small> در زندگی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۲۱۰	فرزندان خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۱۱	الف) پسران.....
۲۱۱	ب) دختران.....
۲۱۱	اراده خداوند.....
۲۱۲	نگاهی به زندگی دختران خدیجه <small>علیها السلام</small> و محمد <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۲۱۲	۱. زینب.....
۲۱۳	۲. رقیه و ام کلثوم.....
۲۱۵	۳. فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small>
۲۱۹	۳۳. خدیجه <small>علیها السلام</small> یگانه انتخاب پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> تا زمان وفات.....
	منصوره اعتمادی
۲۱۹	مقدمه.....
۲۲۱	خدیجه <small>علیها السلام</small> نخستین همسر رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۲۲۲	خدیجه <small>علیها السلام</small> مایه آرامش رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۲۲۲	سن خدیجه <small>علیها السلام</small> هنگام ازدواج با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۲۲۳	عوامل مؤثر در شکل گیری این ازدواج.....
۲۲۴	۱. نقل حکایات سفر و بشارت راهبان و کاهنان.....
۲۲۷	۲. اخبار مردی ناشناس.....
۲۲۸	۳. مشاهدات خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۲۹	پیشنهاد ازدواج، مراسم خواستگاری و عقد.....
۲۲۹	۱. پیشنهاد مستقیم خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۳۰	۲. پیشنهاد خدیجه <small>علیها السلام</small> برای ازدواج از طریق واسطه.....

۲۳۲	۳ . خواستگاری پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> از خدیجه <small>علیها السلام</small> و درخواست او برای ازدواج
۲۳۴	ایراد خطبه عقد
۲۳۷	میزان مهریه
۲۳۷	روایات بخش اول
۲۳۸	روایات بخش دوم
۲۳۸	ثمره ازدواج خدیجه <small>علیها السلام</small> با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۲۴۰	امتیازات خدیجه <small>علیها السلام</small> بر دیگر همسران پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۲۴۱	نتیجه گیری
۲۴۵	۳۴ . خدیجه کبری <small>علیها السلام</small>
سید رضی سیدنژاد		
۲۴۶	خدیجه کبری <small>علیها السلام</small>
۲۴۶	شرح حال مختصری از زندگی حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۴۷	خاندان حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۴۸	لقب های حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۴۸	۱ . مبارکه
۲۴۸	۲ . طاهره
۲۴۹	بانوی بانوان
۲۵۰	ویژگی های حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۵۰	۱ . مردم دوستی و رسیدگی به مستمندان
۲۵۱	۲ . ثروتمند پاک اندیش
۲۵۲	۳ . حق جویی
۲۵۳	دیدار نشانه های نبوت
۲۵۴	آشنایی بیشتر خدیجه <small>علیها السلام</small> با محمد امین <small>صلی الله علیه و آله</small>
۲۵۵	ازدواج محمد امین <small>صلی الله علیه و آله</small> با خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۵۷	جشن باشکوه عروسی خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۵۹	پاسخ خدیجه <small>علیها السلام</small> به اعتراض زنان مکه
۲۶۰	ازدواج ارزش ساز

۲۶۱	انتخاب زندگی ساده و صمیمی
۲۶۲	مهرورزی خدیجه <small>علیها السلام</small> به علی بن ابی طالب <small>علیه السلام</small>
۲۶۳	خدیجه <small>علیها السلام</small> ؛ یار خلوت انس
۲۶۴	نخستین بانوی مسلمان
۲۶۵	نخستین بانوی نمازگزار
۲۶۶	خدیجه <small>علیها السلام</small> ؛ مونس روزهای سخت پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۲۶۷	دفاع خدیجه <small>علیها السلام</small> از رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۲۶۸	خدیجه <small>علیها السلام</small> در شعب ابی طالب
۲۶۹	فرزندان رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> از خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۷۰	دوری از یار مهربان
۲۷۳	ولادت حضرت زهرا <small>علیها السلام</small> و احترام بانوان بزرگ به خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۷۵	افتخار اهل بیت <small>علیهم السلام</small> به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۷۶	یادکرد رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> از حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> به نیکی
۲۷۹	تسلّی خاطر دادن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> به خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۸۰	رحلت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۸۱	اندوه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> در فراق خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۸۲	مراسم خاک سپاری خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۸۳	مقام ارجمند حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> در قیامت
۲۸۴	سخنان بزرگان درباره خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۹۵	۳۵. خدیجه <small>علیها السلام</small> همسری فداکار و مشاوری امین

فضل الله فولادی

۲۹۶	مقدمه
۲۹۷	معرفی حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۲۹۸	نقش خدیجه <small>علیها السلام</small> در همراهی با محمّد <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> قبل از بعثت
۲۹۹	فداکاری خدیجه <small>علیها السلام</small> پس از بعثت رسول گرامی <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۳۰۱	حمایت خدیجه <small>علیها السلام</small> از بنی هاشم در محاصره اقتصادی شعب ابوطالب
۳۰۲	جایگاه حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> در احادیث پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۳۰۵	خدیجه <small>علیها السلام</small> در نگاه بزرگان

۳۰۷..... ۳۶. بانویی مظلوم.....

محمدحسین غلامرضایی

۳۰۹..... منزلت خدیجه علیها السلام نزد رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم.....

۳۱۱..... از دیدگاه ائمه هدی علیهم السلام.....

۳۱۶..... در نگاه بانوان نامی.....

۳۱۷..... اعتراف نویسندگان اروپایی و مسیحی.....

۳۲۳..... ۳۷. زندگانی أم المؤمنین حضرت خدیجه کبری علیها السلام.....

حسین تهرانی

۳۲۳..... ولادت حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۲۴..... خاندان شریف حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۲۴..... ۱. پدر حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۲۴..... ۲. مادر حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۲۵..... ۳. جدّ حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۲۵..... ازدواج پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۲۵..... ۱. سنّ حضرت خدیجه علیها السلام هنگام ازدواج با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم.....

۳۳۱..... ۲. حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم یگانه شوهر حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۳۹..... ۳. ناسازگاری بیوه بودن حضرت خدیجه علیها السلام با مبانی اعتقادی تشیع.....

۳۴۱..... ۴. عدم اعتبار بیوه بودن حضرت خدیجه علیها السلام از نظر تاریخ.....

۳۴۳..... ۵. ناقلان ازدواج های دروغین حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۴۶..... باکره بودن مادران ائمه اطهار علیهم السلام.....

۳۴۷..... ۶. علاقه حضرت خدیجه علیها السلام به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم.....

۳۴۸..... ۷. علاقه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به حضرت خدیجه علیها السلام.....

۳۵۰..... ۸. حضرت خدیجه علیها السلام، برترین همسران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم.....

۳۵۱..... خُسن رفتار حضرت خدیجه علیها السلام با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم.....

۳۵۳..... حضرت خدیجه علیها السلام، بانویی محجّبه.....

۳۵۴..... نقش اقتصادی حضرت خدیجه علیها السلام در پیشرفت اسلام.....

۳۶۳..... حضرت خدیجه علیها السلام در بستر رحلت.....

۳۶۴.....	پریشانی پیامبر اکرم ﷺ از فراق حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۶۵.....	مظلومیت حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۶۸.....	تخریب مزار حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۶۹.....	فضیلت زیارت قبر حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۶۹.....	معجزه و کرامتی از حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۷۷.....	۳۸. حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> بنت خُوَیَلِد
مرضیه محمّدزاده	
۳۸۰.....	القاب و کنیه‌های خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۸۰.....	همسران خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۸۴.....	ازدواج خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۹۰.....	ثروت خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۹۰.....	ویژگی‌های خدیجه <small>علیها السلام</small>
۳۹۴.....	فعالیت‌های اجتماعی. سیاسی خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۰۰.....	وفات خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۰۱.....	فضایل خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۰۵.....	فرزندان خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۱۳.....	۳۹. خدیجه <small>علیها السلام</small>
سید محمّدحسین جلالی‌زاده محمّدی	
۴۱۵.....	خدیجه <small>علیها السلام</small> در شب معراج
۴۱۵.....	مهمان مائده آسمانی
۴۱۶.....	خانه‌ای ویژه در بهشت
۴۱۶.....	از برترین شخصیت‌ها
۴۱۷.....	بهترین زن آسمان و زمین
۴۱۷.....	سرمشق جهانیان
۴۱۸.....	مایه مباهات روزگار
۴۱۸.....	برگزیده الهی
۴۱۸.....	بافضیلت‌ترین زن

۴۱۹	جایگاه خدیجه <small>علیها السلام</small> نزد پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۴۲۰	تولد
۴۲۰	نام‌گذاری
۴۲۱	خانواده بی بدیل
۴۲۳	یگانه پرست دوران
۴۲۵	زیباترین رخسار
۴۲۶	لطافت طبع و شوخ طبعی
۴۲۶	زبانزد در پاک دامنی
۴۲۷	سرآمد در دانش و خرد
۴۲۸	زاهده و عبادۀ روزگار
۴۲۹	ثروتمندترین زن روزگار
۴۳۰	مصلح بزرگ اجتماعی
۴۳۱	ازدواج محمد <small>صلی الله علیه و آله</small> و خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۳۵	پرورش علی <small>علیه السلام</small>
۴۳۶	بعثت و ایمان خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۳۸	دعوت خویشان در خانه خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۳۹	معراج و باردار شدن به فاطمه <small>علیها السلام</small>
۴۴۱	فاطمه <small>علیها السلام</small> مونس خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۴۱	تذکر فرزندی به مادر
۴۴۱	ولادت فاطمه <small>علیها السلام</small> و فرود آمدن چهار زن بهشتی
۴۴۳	نقش خدیجه <small>علیها السلام</small> پس از اعلام عمومی بعثت
۴۴۴	تکذیب و تمسخر مشرکان
۴۴۵	نفوذ روزافزون اسلام در جزیره العرب
۴۴۷	تحریم اقتصادی و اجتماعی
۴۴۸	سفر دایی خدیجه <small>علیها السلام</small> به یثرب
۴۴۹	پیمان عقبه دوم
۴۵۰	پایان تحریم‌ها و نفوذ بیشتر اسلام

۴۵۹.....	۴۰. سرور زنان قریشی
گروه تحقیق مؤسسه البلاغ	
۴۶۲.....	آغاز سرنوشت
۴۶۶.....	خواستگاری و ازدواج
۴۷۴.....	خانه خدیجه <small>علیها السلام</small>
۴۷۹.....	در انتظار وحی
۴۸۶.....	لنگرگاه نور
۴۸۹.....	اسلام خدیجه <small>علیها السلام</small> و تصدیق پیامبری
۴۹۲.....	نخستین سجده‌کنندگان
۴۹۵.....	تحیت و درود خدا و بشارت و مژده جاودانه
۴۹۸.....	خدیجه <small>علیها السلام</small> در شعب ابی طالب در دوران تحریم و محاصره

وفات ابوطالب علیه السلام و خدیجه علیها السلام^۱

محمّدهادی یوسفی غروی

چکیده

شرح حال حضرت خدیجه علیها السلام با استناد به منابع مهم تاریخی و حدیثی اهل سنت و شیعه است. از دیدگاه نویسنده، هنگامی که خدیجه علیها السلام وفات کرد، فاطمه علیها السلام، رسول الله صلی الله علیه و آله را در بغل گرفت و با گریه گفت مادرم کجاست؟ در این حال جبرئیل نازل شد و گفت: به فاطمه علیها السلام بگو: همانا خداوند تعالی خانه‌ای را در بهشت از طلا برای مادر تو ساخته است که هیچ خستگی و سر و صدا در آن نیست. ابوطالب علیه السلام سه روز بعد از خدیجه علیها السلام وفات کرد. هنگامی که خبر مرگ ابوطالب علیه السلام به رسول الله صلی الله علیه و آله داده شد، قلبش به شدت اندوهگین شد و بسیار جزع و فزع کرد. سپس بر سر جنازه‌اش آمد و چهار مرتبه بر طرف پیشانی راست و سه مرتبه بر طرف پیشانی چپ او دست کشید و آن‌گاه گفت: در کودکی ام مرا تربیت کردی و در هنگام یتیمی ام کفالت مرا به عهده گرفتی و در بزرگسالی مرا یاری نمودی. خداوند متعال به تو جزای خیر عنایت فرماید. آن حضرت در جلوی سریر حمل جنازه‌اش حرکت می‌کرد و خطاب به وی می‌گفت: صله رحم تو برای تو مفید خواهد شد و خدا به تو پاداش خیر دهد. او می‌فرمود: در این ایام به دو مصیبت بزرگ دچار شده‌ام که نمی‌دانم برای

۱. محمّدهادی یوسفی غروی، تاریخ تحقیقی اسلام (موسوعة التاریخ اسلامی)، ترجمه حسن علی عربی،

کدام یک ناراحت و اندوهگین باشم: یکی مصیبت خدیجه علیها السلام و دیگری ابوطالب علیه السلام. روایت شده که فرمود: خداوند متعال در مورد چهار نفر به من وعده شفاعت داده است: پدر و مادر و عمویم و برادری که در جاهلیت داشتم.

کلیدواژه: حضرت خدیجه علیها السلام، پیامبر صلی الله علیه و آله، تاریخ اسلام، ابوطالب علیه السلام، سال اندوه.

عیاشی در تفسیر خود از سعید بن مسیب از علی بن حسین علیهما السلام نقل می‌کند که: خدیجه علیها السلام یک سال قبل از هجرت وفات کرد و ابوطالب علیه السلام یک سال بعد از خدیجه علیها السلام از دنیا رفت و هنگامی که رسول الله صلی الله علیه و آله آن‌ها را از دست داد، توقف در مکه برای او بسیار سخت شد و اندوه فراوانی او را دربرگرفت. او که از کفار قریش خسته شده بود، نزد جبرئیل شکوه کرد و خداوند به او وحی فرستاد: ای محمد! از سرزمینی که اهل آن ظالم هستند خارج شو و به سوی مدینه هجرت کن؛ زیرا بعد از این در مکه یار و پشتیبانی نخواهی داشت.^۱

شیخ صدوق با سندی از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: ابوطالب علیه السلام تظاهر به کفر می‌کرد و ایمان خود را مخفی نگاه می‌داشت و هنگامی که وفات کرد، خداوند (عزوجل) به رسول الله صلی الله علیه و آله وحی کرد: ای محمد! از شهری که اهالی آن ظالم هستند خارج شود که دیگر پشتیبانی نداری؛ لذا آن حضرت به مدینه هجرت کرد.^۲

اما شیخ طوسی در امالی خود با سندی از هند بن ابی‌هاله اسدی، دخترخوانده رسول الله صلی الله علیه و آله از جانب خدیجه علیها السلام، نقل می‌کند که گفت: خداوند متعال به واسطه ابوطالب علیه السلام، پیامبرش را محافظت می‌کرد و در مدتی که او زنده بود، کفار قریش آسیبی به رسول الله صلی الله علیه و آله نمی‌رسانیدند؛ اما وقتی ابوطالب علیه السلام وفات کرد، آن حضرت به شدت مورد اذیت و آزار قریش قرار گرفت، تا جایی که گفت: ای عمو! چه زود جای خالی تو را احساس کردیم. صله رحم تو برای مفید باشد. خداوند به تو جزای خیر عنایت فرماید. یک ماه بعد

۱. عیاشی، محمد بن مسعود سمرقندی، تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۲۷۵.

۲. شیخ صدوق، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۱۷۲.

خدیجه علیها السلام از دنیا رفت و رسول الله صلی الله علیه و آله در حزن و اندوه فراوان فرورفت و برای همین آن سال عام الحزن نامیده شد.^۱

شیخ طبرسی در *اعلام الوری* می نویسد: نبی اکرم صلی الله علیه و آله و عشیره اش از شعب خارج شده و به میان مردم رفتند؛ اما دو ماه بعد از آن ابوطالب علیه السلام وفات کرد و خدیجه علیها السلام هم پس از آن از دنیا رفت و رسول الله صلی الله علیه و آله به خاطر این دو مصیبت بزرگ، دچار غم و اندوه بزرگی شد. برای همین با جزع و فزع، کنار قبر ابوطالب علیه السلام آمد و گفت: ای عمو! در کودکی مرا تربیت و در بزرگی مرا حمایت کردی و این یتیم را در کفالت خویش گرفتی. پس خداوند بهترین جزا و پاداش را به تو عنایت کند.^۲

شاگرد شیخ طبرسی، قطب راوندی هم در *قصص الانبیاء* این حدیث را بدون استناد به استادش نقل کرده است.^۳ او در مورد وفات ابوطالب علیه السلام می نویسد: ابوطالب علیه السلام، عموی پیامبر صلی الله علیه و آله در زمانی که چهل و شش سال و هشت ماه و چهل روز از عمر شریف آن حضرت می گذشت، وفات کرد و در ادامه می گوید: قول صحیح این است که ابوطالب علیه السلام در آخر سال دهم مبعث از دنیا رفته است و خدیجه علیها السلام سه روز بعد از ابوطالب علیه السلام وفات کرده است و برای همین رسول الله صلی الله علیه و آله آن سال را عام الحزن نامید.^۴

ابن شهرآشوب هم به تبع از آن ها می گوید: ابوطالب علیه السلام دو ماه بعد از خروج از شعب وفات کرده است و در تعیین سال آن گفته است: این حادثه نه سال و هشت ماه بعد از مبعث بوده است. سپس می گوید: هنگامی که ابوطالب علیه السلام از دنیا رفت، پیامبر صلی الله علیه و آله به طائف رفت و یک ماه در آن جا توقف کرد و سپس به مکه بازگشت و یک سال و شش ماه در پناه *مُطعم بن عَدی*^۵ در آن جا اقامت کرد که مجموع آن یازده سال و چند ماه می شود و این

۱. شیخ طوسی، محمد بن حسن، *الامالی*، ص ۴۶۳؛ و به نقل از او در *بحار الأنوار*، ج ۱۹، ص ۵۷.

۲. طبرسی، فضل بن حسن، *اعلام الوری باعلام الهدی*، ج ۱، ص ۱۲۹.

۳. راوندی، قطب الدین، *قصص الانبیاء*، ص ۳۳۰.

۴. همان، ص ۳۱۷.

۵. ابن شهرآشوب، محمد بن علی، *مناقب آل ابی طالب*، ج ۱، ص ۱۷۳. در این موضوع بعداً بحث خواهد شد.

حرف برخلاف قول مشهور در مورد مدت زمان اقامت رسول اکرم صلی الله علیه و آله در مکه می باشد. اما ابن اسحاق بعد از آن که هجرت به حبشه و اخبار مربوط به صحیفه و محاصره در شعب ابی طالب و نقض آن را نقل کرده، گفته است: سپس خدیجه علیها السلام و ابوطالب علیه السلام در یک سال از دنیا رفتند و رسول الله صلی الله علیه و آله مصائب فراوانی را بعد از مرگ خدیجه علیها السلام و عمویش ابوطالب علیه السلام متحمل شد؛ زیرا پناهگاه و یار و پشتیبان وی بودند و این مصیبت سه سال قبل از هجرت به مدینه رخ داد.

هنگامی که ابوطالب علیه السلام رحلت کرد، قریش به اذیت و آزار فزاینده پیامبر صلی الله علیه و آله پرداختند تا جایی که هشام بن عروه از پدرش از جدش برای من نقل کرده است که دیوانه ای از دیوانگان قریش متعرض رسول الله صلی الله علیه و آله شد و خاک بر سر آن حضرت ریخت. رسول الله صلی الله علیه و آله درحالی که سر و صورتش خاک آلود بود به منزل رفت و یکی از دخترانش با گریه مشغول شستن سر و رویش شد؛ اما رسول الله صلی الله علیه و آله به وی گفت: گریه نکن دخترم. خداوند نگهدار پدرت است و فرمود: تا وقتی که ابوطالب علیه السلام زنده بود، قریش از آزار من دست نگه می داشت.^۱

طبرسی در *اعلام الوری* اوایل سخن ابن اسحاق را نقل کرده و سپس از کتاب *المعرفة* ابن منده، سخن واقدی را نقل کرده که گفته است: آن ها سه سال قبل از هجرت از شعب خارج شدند و در این سال ابوطالب علیه السلام و خدیجه علیها السلام به فاصله سی شب از همدیگر وفات کردند.^۲

۱. ابن هشام حمیری، ابو محمد عبدالملک، *السیرة النبویة*، ج ۲، ص ۵۷ و ۵۸. سپس در این جا چیزی را از عباس بن عبدالله بن معبد از بعضی از اقوامش از ابن عباس نقل کرده و گفته است که جمعی از بزرگان قریش در هنگامی که ابوطالب علیه السلام به شدت مریض بود و در اثر همین مرض درگذشت، گرد او جمع شدند و در شأن همین قضیه سوره «ص» نازل شد. اما باید گفت که سوره «ص» سی و هشتمین سوره قرآن بر اساس روایت ابن عباس می باشد و ما خبر مربوط به آن را قبلاً در شأن نزول این سوره ذکر کردیم. همچنین در سند این خبر آمده است: «از بعضی از اقوامش» که همین سند روایت را مرسل می کند و لذا قابل استناد نیست و به علاوه عاقلانه نیست که قریش دوباره طمع کرده باشند که ابوطالب علیه السلام را راضی به خواسته های خویش کنند؛ آن هم پس از آن محاصره طولانی که چهار سال طول کشید.

۲. طبرسی، مفضل بن حسن، *اعلام الوری باعلام الهدی*، ج ۱، ص ۱۳۲.